

De Vlaams-Waalse scheuring in de christelijke vakbeweging 1940-1941

Guy LEEMANS

2. Het manifest van de Corporatieve Orde: Dromen zijn bedrog

In de evolutie naar en de aanvaarding van het eenheidssyndicaat vormt het zogenaamde *Corporatieve Manifest* een volgende cruciale en alweer omstreden schakel.³⁶ Wie er allemaal precies bij dit initiatief waren betrokken, is niet duidelijk. In ieder geval was het opzet van de onderhandelaars de publikatie van een van de katholieke werknemers en werkgevers uitgaand manifest, waarin de uitwerking van een voor de katholieken aanvaardbaar corporatief stelsel zou worden aanbevolen.

De promotoren van het manifest, met name Carel Verwilghen, Paul-Willem Segers en René Goris³⁷, streefden naar de opbouw van een nieuwe maatschappelijke orde waardoor ze zich kinderen van hun tijd toonden. In hoeverre hun initiatief een zelfstandig karakter vertoonde dan wel een reactie op andere initiatieven vormde, kan moeilijk uitgemaakt worden. In het bezette België werden in de zomer van 1940 immers diverse gelijkaardige initiatieven ontplooid. Door personen van diverse pluimage, ook traditionele politici, werden onder invloed van de katalyserende omstandigheden stappen ondernomen om een nieuwe ordening te creëren.³⁸ Ook op het syndicale vlak bewoog er wat. Vooral de activiteiten van de ambitieuze Arbeidsorde begonnen de Vlaamse christelijke vakbondsleiding danig op de zenuwen te werken.³⁹

36. Zie over het *Corporatief Manifest* vooral de bladzijden 111 tot en met 117 uit D. LUYTEN, *Het katholieke patronaat en het korporatisme in de jaren dertig en tijdens de bezetting*", in: *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 13 (1990), p. 91-148. In zijn doctoraatsverhandeling besteedt de onlangs gepromoveerde LUYTEN onder meer ook aandacht aan de ideologische aspecten van de in dit artikel behandelde problematiek.

37. Respectievelijk de Secretaris-Generaal van het Departement van Arbeid en Sociale Voorzorg, de Algemene Secretaris van het ACW en de ondervoorzitter van het ACVW.

38. Voor deze diverse initiatieven, zie M. DE WILDE, *De Nieuwe Orde* (België in de Tweede Wereldoorlog, 3). Kapellen, 1988.

39. Wat door Pauwels trouwens werd erkend. In zijn memoranda van 17 en 22 november stelde hij immers dat de uitwerking van het manifest ten dele moest worden bekeken als een manoeuvre om de Arbeidsorde stokken in de wielen te steken (mem. 17 nov., p. 6 en mem. 22 nov., p. 3). In de Waalse nota van begin '42 vinden we een analoge interpretatie (p. 3).

De opname van een nationalistisch beginsel in het manifest was meer dan een tactische zet zonder meer om de vlaams-nationalistische krachten de wind uit de zeilen te nemen. Men mag immers niet uit het oog verliezen dat de band tussen de christelijke arbeidersbeweging en de Vlaamse Beweging in hun emancipatorisch streven altijd sterk is geweest.⁴⁰ Vandaar dat men mag stellen dat de opstellers van het manifest duidelijk meer hebben beoogd dan het louter verdedigen van de eigen organisatie. Hun naïeve hoop was dat Vlaanderen een op een christelijke grondslag steunend, corporatief stelsel zou kennen. De gelegenheid leek gekomen om het in de katholieke sociale leer cruciale beginsel van de klassenverzoening in praktijk te brengen. Het aan het katholicisme en fascisme gemene anti-liberale denken leek de slaagkansen van zulk een opzet te verhogen.

Hiertegenover staat dat het in het manifest gehuldigde personalistische principe op generlei wijze viel te rijmen noch met de theoretische achtergrond, noch met de praktische uitwerking van de nationaal-socialistische ordening, zoals die in Duitsland voorkwam. Aldus stelde men in de tekst limieten aan een mogelijke toenadering tot groepen met minder reserves t.a.v. de bezetter, door te hameren op een uitwerking die aan „de eigen tradities” zou beantwoorden. Deze welwillende houding t.o.v. een nieuwe ordening werd ongetwijfeld bevorderd door de overtuiging dat ze onafwendbaar was, een mening waarin men onder meer door Verwilghen werd gesterkt.

Het manifest vond evenwel geen bijval bij alle ACV-kopstukken. Met name Pauwels liet zich als tegenstander van het initiatief niet onbetuigd. Zo uitte hij o.m. zijn ontevredenheid over de in het stuk gebezigde terminologie, de mogelijke afschaffing van het „kleursyndicalisme” (het pluralistische syndicalisme), die er niet in werd uitgesloten, de erin vervatte autoritaire tendensen enz.⁴¹ Volgens Dantoing zou Pauwels mede tot zijn principiële afwijzing gekomen zijn vanuit het besef van de weinig riant minderheidspositie die de christelijke vakbeweging in Wallonië innam. Vanuit deze wetenschap had hij er immers alle belang bij zich te verzetten tegen de mogelijke oprichting van een eenheidsorganisatie in het Zuiden van het land.⁴²

Deze stelling voldoet Neuville niet. Naar zijn mening waren de aanhangers van het manifest in sterke mate schatplichtig aan de corporatistische ideeën van de sociaal-katholieken. Dat er zich tijdens het begin van de bezetting vooral bij de Vlaamse syndicale leiders een bruuske terugkeer naar dit ideeëngoed zou hebben voorgedaan, moet volgens Neuville hieraan worden toegeschreven, dat de Vlaamse ACV-top de „democratische reactie” tegen de corporatistische op-

40. Zie L. WILS, *o.c.*

41. Uitvoeriger - met referenties - in onze verhandeling, p. 91-93.

42. Cfr. p. 52 en noot 19.

vattingen tijdens de tweede helft van de jaren dertig niet zou hebben geïntegreerd.⁴³

Deze redenering snijdt echter geen hout. Het failliet van de „democratische reactie”, waarvan Neuville gewaagt om zijn visie kracht bij te zetten, houdt als argument geen steek. En wel, omdat er toen helemaal geen sprake was van een zogenaamde „democratische reactie”! Er deed zich toen enkel een terminologische aanpassing voor in die zin, dat men in de christelijke arbeidersbeweging het begrip „corporatisme” opgaf voor „democratische bedrijfsorganisatie”, dit vanwege de antidemocratische connotatie die het begrip „corporatisme” had gekregen. De afwijzing van de term „corporatisme” na de verkiezingen van 24 mei 1936 was een reactie op de hoogdagen die een staatscorporatisme voorstaande (extreem)-rechtse groeperingen op nationaal en internationaal vlak beleefden. In wezen veranderde dat evenwel niets aan het sociaal-katholieke gedachtengoed, waarin de klassensamenwerking verder werd geïdealiseerd.⁴⁴ Neuville ondergraaft zijn stelling overigens nog meer door te schrijven dat Pauwels, wat de klassenstrijd betreft, ondanks alles de gevangene bleef van wat hij als „de sociaal-katholieke obsessie” duidt, omdat de ACV-voorzitter net als Cool en Rutten een juridisch stelsel boven een conflictstelsel verkoos ter regeling van de arbeidsverhoudingen.⁴⁵ Grosso modo was er tussen de omgeving van Pauwels en die van Cool en Rutten dan ook geen verschil qua bedrijfsorganisatorische voorkeuren.

Wat Neuville overigens niet te berde brengt, is dat Pauwels maar al te goed beseftte dat het initiatief rond het manifest onlosmakelijk verbonden was met de onderhandelingen, die in die periode in Vlaanderen werden gevoerd en waarbij aan de Walen geen andere rol dan die van toeschouwer was voorbehouden. Het streven van de Vlaamse leiders om, via toegevingen aan de geduchte Arbeidsorde, de touwtjes zoveel mogelijk in eigen handen te houden, moet bij de Walen bijzonder hard zijn aangekomen. Het in het manifest vervatte programma was aangepast aan de specificiteit van de situatie in Vlaanderen. De geruchtenmolen die op volle toeren draaide en waarin de komst van een eenheidsyndicaat werd aangekondigd, maakte dat de Vlaamse leiders afstand namen van het vrije syndicaat als basis van de bedrijfsorganisatie. De macht van het getal indachtig, was hun ambitie de Vlaamse werknemers rond een in katholiek opzicht aanvaardbaar programma te concentreren. Het zou absurd geweest zijn, hadden de Walen dat naar het door de socialisten gedomineerde Franstalige landsgedeelte getransponeerd. De kwestie bevestigde dan ook meteen de niet benijdenswaardige positie van de Walen als vijfde wiel aan de

43. NEUVILLE, *o.c.*, p. 35-39.

44. Zie de pagina's 413-414 uit J. MAMPUYS, „*Quadragesimo Anno. Corporatisme en christelijke arbeidersbeweging 1930-1940*”, in: *Gids op Maatschappelijk Gebied*, 75 (1984), p. 395-418.

45. NEUVILLE, *o.c.*, p. 43-44.

christelijke syndicale wagen. De verstandhouding tussen de Vlaamse en de Waalse leiders geraakte dan ook helemaal zoek.

Uiteindelijk verging het echter het ambitieuze opzet rond het manifest zoals de andere initiatieven die in de zomer van '40 werden genomen om een maatschappelijke vernieuwing in corporatieve zin te realiseren: Velen achtten zich geroepen, maar slechts weinigen waren uitverkoren... De droom van een Vlaams-katholieke concentratie had zich weer doen gelden, maar dromen zijn bedrog...

3. De Syndicale Unie: Een doodgeboren kind

De Vlaamse syndicale leiders zaten nochtans niet lang in zak en as. Nauwelijks was hun opzet omtrent het manifest doodgebloed, of ze legden zich in een volgende fase reeds ijverig toe op de realisatie van een grotere vakbondssamenwerking tussen de verschillende syndicaten. Dit omdat ze de invoering van een of andere vorm van eenheidssyndicalisme onafwendbaar achtten. Vandaar dat een terreinverkenning zich opdrong. In de memoranda van Pauwels is er sprake van diverse contacten — overigens met kennis van het Leidingscomité — tussen Cool en Segers enerzijds en de Arbeidsorde, het Verdinaso en De Man anderzijds. De draagwijdte van deze besprekingen kan worden gemeten aan de hand van de Papieren Cool.⁴⁶

Het streven van de Arbeidsorde en de „Dinasos”, die de christelijke vakbeweging uiteindelijk enkel als „troepenleverancier” gedoogden, zadelde de Vlaamse christelijke vakbondsleiding op met gevoelens van achterdocht en onmacht. Een eventueel akkoord met de socialisten werd door Antoon Brys⁴⁷, Cool en Segers als tegenzet tegen de hen verontrustende drukke activiteiten van de verschillende collaboratiebewegingen niet uitgesloten. Op initiatief van de socialisten vond reeds op 26 september de eerste vergadering plaats van de twee grootste traditionele vakbonden. Tijdens een vergadering op 1 oktober werd dat samenwerkingsstreven zonder moeilijkheden bijgetreden door de liberalen, evenwel niet door de „Dinasos”.

Voor de pogingen, die vervolgens vanuit Vlaamse hoek werden ondernomen om de weinig inschikkelijke Arbeidsorde bij het samenwerkingsstreven te betrekken, springen in het oog. Cool stelde in dat verband zelfs een nieuw ontwerp-akkoord op⁴⁸, waarin hij — om de Arbeidsorde te paaien — een clause opnam waarin een syndicaal federalisme werd voorzien, wat aan Waalse kant op zwaar weerwerk stuitte. Voor de Walen gingen de toegevingen

46. Zie onze verhandeling, p. 106-110.

47. Destijds de Algemene Proost van het ACW.

48. Tekst in: „Geschiedenis”, p. 40-41.

van Cool, ook al toonde hij wel degelijk reserves ten aanzien van de Arbeidsorde, veel te ver.

Het dient trouwens opgemerkt dat Pauwels' optreden ten opzichte van een syndicale unie een wijziging onderging, toen hij tot de bevinding kwam dat de Waalse socialistische leiders niet die achterban vertegenwoordigden die ze beeerden te representeren.⁴⁹ Voor de Vlamingen lagen de kaarten — zoals Dantoing aantoont — anders. Zij bekleedden immers een riantere positie dan hun Waalse collega's. Met de aanhaling van de Arbeidsorde hoopten ze twee vliegen in één klap te slaan. Enerzijds meenden ze aldus de Arbeidsorde in haar ambities te kunnen fnuiken. Anderzijds hoopten ze via haar inkapseling in een vakbondssamenwerkingsverband de katholieke belangen beter te kunnen verdedigen tegenover de door hen gewantrouwde socialistische concurrenten. Uiteindelijk werd door de traditionele vakbonden op 26 oktober een definitieve tekst⁵⁰ aangenomen, zonder een federatieve clause. Kort daarna volgde het definitieve *njet* van zowel de Arbeidsorde (op 28 oktober) als van de bezetter zelf (op 7 november).

De hele kwestie rond de Syndicale Unie sorteerde binnen de christelijke vakbeweging als effect een alsmar verslechterde verstandhouding tussen de Vlamingen en de Walen. Terecht stelt Dantoing dat de problematiek rond de syndicale samenwerking revelerend is voor het belang van de concrete omstandigheden in de bepaling van de Vlaamse en Waalse stellingnames. Het hemd is immers steeds nader dan de rok...

4. De aansluiting van de Christelijke Vakbeweging bij de UHGA

Begin november vertijdelde Dr. Voss, als vertegenwoordiger van het „Deutsche Arbeitsfront” aangesteld tot hoofd van de „Dienststelle Hellwig” te Brussel, het plan van de drie traditionele vakbonden om een Syndicale Unie op te richten. Dit, omdat hij terdege besepte dat er geen plaats in was voorbehouden voor de uitbouw van een eigenlijke eenheidsorganisatie. Tijdens zijn onderhoud met Cool, Roscam, de voorzitter van het Leidingscomité, en Segers op 7 november lanceerde hij zijn eigen voorstel.⁵¹ Van de op te richten eenheidsvakbond zou, naast de drie traditionele syndicaten, ook de Arbeidsorde deel uitmaken. De drie christelijke onderhandelaars kregen te horen dat de Demanisten Victor Grauls en Henri Caprassé evenals de Arbeidsorde, het voorstel reeds waren bijgetreden. Verder vernamen ze dat, indien ze niet op het voorstel zouden ingaan, het syndicale monopolie in Vlaanderen en Wallonië res-

49. Uitgewerkt in onze verhandeling, p. 118-124.

50. Tekst in: *Geschiedenis*, p. 54-56.

51. *Ibidem*, p. 63-64.

pectievelijk aan de Arbeidsorde en de socialisten zou worden toegekend. Van-
daar dat Cool het voorstel als een ultimatum beschouwde.

Het hield de kopstukken van de christelijke vakbeweging tijdens de ganse
tweede week van november onafgebroken in zijn ban. Op de beslissende ver-
gadering van 13 november besloten ze met achttien stemmen voor (waaronder
13 Centrales en 5 provinciale verbonden, namelijk de Vlaamse en het tweeta-
lige Brabant) en vijf tegen (de Centrale Hout en Bouw en de vier Waalse pro-
vinciale verbonden) bij twee onthoudingen (de Centrales LBC en Mijnwer-
kers), het voorstel van Dr. Voss te aanvaarden.⁵²

De aanvaarding van dit voorstel werd vergemakkelijkt, doordat noch het Hof,
noch Verwilghen, noch de kerkelijke overheid er een veto tegen uitspraken.
Niet alleen lieten de proosten in hun advies de lekenleiders volledig vrij in het
al dan niet aanvaarden van het Duitse voorstel, ze gaven zelfs uitdrukkelijk aan
dat ze geen principiële bezwaren tegenover de gebeurlijke aanvaarding hadden.
Natuurlijk was het resultaat van de voorafgaandelijke consultatie van aartsbis-
schop Van Roey hieraan niet vreemd. Voor de kardinaal was de aansluiting im-
mers op drie voorwaarden toelaatbaar. Ten eerste moesten de vrije katholieke
werknemersverenigingen van religieus-cultureel-educatieve aard kunnen blijven
bestaan. Deze eis weerspiegelde de vrees voor de invoering van een van het
„Deutsche Arbeitsfront” gecopieerde organisatie. Het nationaal-socialistisch
geïnspireerde „Deutsche Arbeitsfront” beperkte zijn activiteiten immers niet
tot het louter professionele terrein, maar stelde zich tot doel het ganse leven
van zijn leden te beheersen. Via haar cultureel-opvoedende werking vormde ze
dan ook een duidelijke bedreiging voor de katholieke zuil. Ten tweede mocht
de eenheidsorganisatie geen socialistisch karakter vertonen. In dat geval zou-
den de gelovige werknemers immers tot afvalligheid kunnen gebracht worden.
Tenslotte moest aan de Belgische overheid een intermediaire rol worden toe-
gestaan. Aldus kon een eventueel verwijt van collaboratie met de vijand wor-
den voorkomen.

Allicht hebben de Waalse proosten de stellingname van hun Vlaamse collega's
voelen aankomen en stuurden ze daarom hun kat naar de vergadering van 13
november. Ook de Vlaamse lekenleiders moesten het bij de Walen ontgelden.
Het bijzondere aan de beslissing van 13 november was dan ook dat ze commu-
nautair geladen was, daar de Vlaamse meerderheid, grosso modo, het voorstel
steunde tegen een Waalse minderheid. Ook al blijkt dat duidelijk uit de bron-
nen, toch heeft Neuville zich tevergeefs alle moeite van de wereld getroost om
dat gegeven te ontcrachten.⁵³

52. *Ibidem*, p. 85-90.

53. NEUVILLE, *o.c.*, p. 77-85.

Het voeren van een „politiek van het minste kwaad”, ten einde zoveel mogelijk de touwtjes in eigen handen te houden, was voor de Vlamingen het doorslaggevende argument om de toetreding te verdedigen, ook al beseften ze dat deze optie risico's inhield. Hun hoop was nog steeds het reilen en zeilen in de eenheidsorganisatie via een actieve houding zoveel mogelijk naar hun hand te zetten. Bovendien was een eventueel vakbondsmonopolie van de Arbeidsorde in Vlaanderen in hun ogen een veel groter kwaad.

Dat de weinige Vlaamse tegenstanders van de aansluiting zich uitsluitend zouden hebben laten leiden door ideologische beweegredenen, zoals Neuville doet uitschijnen, gaat niet op. Hun afwijzende houding werd vooral ingegeven door hun wantrouwen ten aanzien van de nadelen, die verbonden waren aan het voeren van een mogelijk in opspraak brengende „politiek van het minste kwaad”.

Dat er ook nog andere factoren in het spel konden zijn, blijkt uit het verzet van een van de meest in het oog springende Vlaamse opposanten tegen de toetreding, nl. René Declercq, de secretaris van de Centrale van de Metaalbewerkers. Om de weerstand van Declercq te verklaren moet vooreerst gewezen worden op de specifieke karakteristieken van de eerder radicale Centrale van de Metaalbewerkers, een van de belangrijkste verzetshaarden tegen de toetreding en niet toevallig de enige centrale met een Waalse voorzitter, te weten de hardnekkig tegen de aansluiting gekante Arthur Bertinchamps. Bovendien was Declercq tijdens de vorige bezetting door de Duitsers ter dood veroordeeld geweest, hij was toen slechts ternauwernood naar Engeland kunnen ontvluchten. Pauwels zelf was in zijn principiële verzet tegen de aansluiting overigens niet volledig consequent. In zijn brief aan Rutten van 15 oktober schreef hij immers van oordeel te zijn dat, indien een fusie, alle tegenstand ten spijt, toch zou worden doorgevoerd, een aantal voormannen uit de christelijke vakbeweging alsnog in de organisatie zouden moeten treden, teneinde er de christelijke belangen te behartigen.⁵⁴ Hij was trouwens de overtuiging toegedaan dat er zich mogelijk ingrijpende veranderingen zouden voordoen, indien België zijn vrijheid zou herwinnen. Zo sloot hij de mogelijkheid van een eenheidssyndicalisme in de (verre) toekomst niet uit, ook al zou dan eerst aan een aantal voorwaarden moeten worden voldaan. Door zijn vrees te uiten i.v.m. een mogelijke terugkeer van de gevluchte socialistische vakbondsleiders in de toekomst en een ten gevolge daarvan in Wallonië door socialistische gedomineerde eenheidsorganisatie, toonde hij trouwens zelf aan dat zijn verzet wel degelijk strategische

54. Pauwels aan Rutten 15 okt. '40, ed. J. Neuville, p. 260.

doeleinden diende.⁵⁵ Ongetwijfeld was de in het plan-Voss voorziene toekomstige federatieve inrichting van de eenheidscentrales voor de Walen een zeer belangrijke factor. Tekenend in dat verband was dat Horace Gérin, een van de Waalse kopstukken en tegenstander van de toetreding, op de vergadering van 13 november erkende dat de eenheidsorganisatie meer gevaren inhield in Wallonië dan in Vlaanderen.⁵⁶

Op 14 november bezorgden Cool, Roscam en Segers tijdens een door Dr. Hellwig bijgewoond onderhoud aan Dr. Voss het antwoord van de christelijke vakbeweging. Beide Duitsers verzekerden hun gesprekspartners dat ze, wat de door hen geëiste waarborgen betreft, op hun beide oren konden slapen. Op 22 november volgde dan de eigenlijke stichtingsvergadering. Omdat Segers door de bezetter niet werd aanvaard, zetelde Roscam voorlopig naast Cool in het zogenaamde Comité van Acht van de nieuwe organisatie, in afwachting van zijn vervanging door een Waal.

5. De UHGA komt niet van de grond

Over de mislukking van de UHGA-werking biedt de literatuur slechts weinig informatie. Algemeen bekend is dat de christelijke vakbeweging aanvankelijk haar loyale medewerking verleende om een volwaardige eenheidsorganisatie uit te bouwen. Zolang de samensmelting van de centrales niet werd voltrokken en geen rechtstreekse bijdragen aan de Unie werden betaald, was de UHGA nochtans niet meer dan een papieren eenheidsorganisatie. Vandaar dat Dr. Voss al vlug na de stichting aanstuurde op de eenmaking van de centrales.

Ook al werkten Cool e.a. tijdelijk ijverig mee aan de fusering, vanaf omstreeks begin februari 1941 begon hun enthousiasme danig te bekoelen. Hiervoor kunnen verscheidene factoren ter verklaring worden ingeroepen. Onder meer de voorwaarde die door Dr. Voss aan de werkhervatting van de oude vakbondsleiders werd verbonden, met name dat eerst de fusie van de Centrales moest voltrokken zijn, stichtte kwaad bloed. Van groter gewicht waren evenwel de frustraties wegens niet-ingeloste verwachtingen.

Dat de UHGA niet bij machte was om de alsmaar verslechterde materiële situatie van de werknemers te keren, verklaart in belangrijke mate haar failliet. Waarom zouden de loontrekkenden immers een organisatie steunen die op generlei wijze hun dagelijkse kommer kon verlichten?

55. PAUWELS, H., *Nécessité des syndicats chrétiens*, ed. J. NEUVILLE, p. 268. In zijn brief aan kan. Dermine van 24 okt. '40 duidt hij het socialistische ideaal van de arbeiderseenheid als een mythe en wijst hij impliciet de combattieve houding van de Waalse socialisten aan om de gebeurlijke oprichting van een eenheidsvakbond te duchten, Pauwels aan Dermine 24 okt. '40, ed. J. NEUVILLE, p. 276-278.

56. *Geschiedenis*, p. 86 [de twee bladen met dit nummer].

De geringe respons van de basis werd ook veroorzaakt door het verzet in eigen kring, vooral na het vertrek van de voornaamste Walen in november 1940. Zij die de aansluiting bij de UHGA in november 1940 hadden bekampt, trachtten zoveel mogelijk personen die wel waren toegetreden ervan te overtuigen zich terug te trekken. Het Leidingscomité onthield er zich op zijn beurt niet van door middel van tegenzetten de in Wallonië nagenoeg aan de grond zittende werking nieuw leven in te blazen, wat het Vlaams-Waalse antagonisme nog aanwakkerde.

Een belangrijk element ter verklaring van het ontkiemen van de malaise was ook de groeiende ergernis over de Duitse inmenging in de Unie-aangelegenheden. Het toenemende onbehagen was niet verwonderlijk vanwege de dreiging zich aan blaam bloot te stellen, temeer daar het meerendeel van de bevolking zich tegenover de bezetter steeds vijandiger opstelde. De toenemende weerzin ten aanzien van het Duitse optreden kwam reeds tot uiting vanaf eind januari 1941, o.a. op een vergadering van de zogenaamde oude Syndicale Unie, bestaande uit de vertegenwoordigers van de drie traditionele vakbonden, die ondanks het bestaan van de UHGA met regelmaat de koppen bij elkaar staken. De courante bevoegdheidsconflicten tussen de Duitse instanties onderling vormden nog een bijkomende hinderpaal.

Met de Arbeidsorde waren de botsingen ondertussen legio, bv. omtrent de uitwerking van de toekomstige structuur van de eenheidsorganisatie. De overduidelijke band tussen de Arbeidsorde met het steeds verder op het collaboratiepad sukkelende VNV verhitte de gemoederen in toenemende mate. Binnen het kader van de UHGA kwam ze dan ook meer en meer in een isolement terecht.

Het gevolg van de ontredde was dat de traditionele vakbonden en speciaal de christelijke wensten terug te grijpen naar de formule van de oude Syndicale Unie. Op de vergadering van de oude Unie van 17 februari sprak men er zich voor uit om steeds in eendracht te blijven handelen en, in het geval men de UHGA de rug zou toekeren, dat gezamenlijk te doen. Mocht dat laatste het geval worden, dan stelde men zich ook tot doel het fiat van de bezetter te verkrijgen voor de start van de oude Syndicale Unie met z'n drieën, zonder de Arbeidsorde dus.

6. Groeiende reserves ten aanzien van de UHGA en de breuk

De onmacht van de UHGA leidde ertoe dat Cool en zijn medestanders geleidelijk aan hun houding gingen herzien. Op de vergadering van het Coördinatiecomité van 25 februari zou zelfs besloten zijn het geschikte moment af te wachten om de UHGA te verlaten.⁵⁷ Begin maart moeten we ook de aanvang

⁵⁷ Verg. CC 25 febr. '41, p. 2 en *Geschiedenis*, p. 150-151.

situëren van een intenser overleg tussen de christelijke vakbeweging enerzijds en Verwilghen en Robert Houben, een van Verwilghens' medewerkers, anderzijds. Ook binnen de oude Unie rommelde het meer en meer.

Ook al legde de vergadering van de Centrales en de provinciale verbonden van 11 maart het opgeven van de samenwerking met de eenheidsvakbond nog niet vast, dan bepaalde ze toch de stopzetting van de medewerking aan de fusie van de Centrales. Verder dan een georganiseerde samenwerking tijdens de bezetting wou men niet meer gaan.⁵⁸

Dat de samensmelting niet langer werd geëist door de bezetter, maakte het mogelijk dat de vakbondsleiders rond Cool hun activiteiten bleven voortzetten. Pater Rutten meende zelfs dat het mogelijk moest zijn dat ook de Waalse leiders hun werking zouden hernemen, wat hij in een brief van 8 mei aan de Waalse bisschoppen mededeelde.⁵⁹ Zo hadden de Walen het evenwel niet begrepen.⁶⁰ Hun ondubbelzinnige stellingname noopte het Leidingscomité tot meer voorzichtigheid. Ook in Vlaanderen waren er trouwens problemen.

De sfeer binnen het kader van de UHGA bleef intussen verpest. Als er een discussiepunt aan gewicht inboette, dan was er steevast wel een ander om zich druk over te maken. De Duitse impact op de organisatie werd verstikkend. Er werd al op 23 april een „Beobachter” (toezichter) aangesteld bij elke syndicale organisatie. Met de Duitse inval in de Sovjet-Unie op 22 juni 1941 begon werkelijk de „totale oorlog” en verhardde de hele bezettingspolitiek, terwijl anderzijds de hoop op een Duitse nederlaag steeg.

Uiteindelijk zou de cruciale bijdragenkwestie de laatste fase in de samenwerking inluiden. Op 18 juli besloten de Centrales en de provinciale verbonden de betaling van een rechtstreekse bijdrage aan de eenheidsorganisatie te weigeren. Indien die nochtans zou worden opgelegd, zou men zich uit de UHGA terugtrekken.⁶¹ Zowel de geestelijke als de Belgische overheid staken Cool en zijn medewerkers in deze moeilijke uren nog een hart onder de riem.

Een escalatie kon niet lang meer uitblijven. Aan beide zijden was men er zich van bewust dat de bom binnenkort zou barsten. De enige onduidelijkheid die er voorlopig nog bestond, was wie de lont in het kruid zou werpen. Op 31 juli werd aan Cool bericht dat op 5 augustus een vergadering moest bijeengeroepen worden waarop alle toonaangevende leiders uit de christelijke vakbeweging dienden aanwezig te zijn. De meerderheid van de proosten zag hierin een

58. „Vergadering van het Leidingscomité met de afgevaardigden der centralen en der provinciale verbonden op 11 maart 1941”, in: *Geschiedenis*, p. 158bis [tien bladen].

59. Rutten aan de Waalse bisschoppen 8 mei '41, ed. J. NEUVILLE, p. 309.

60. „On serait tenté, si ce n'était la personnalité du R.P. Rutten, de crier à la naïveté”, Nota begin 42, p. 13.

61. „Réunion des délégués des centrales et circonscriptions provinciales, le 18-7-41”; PF 2, 57 en Nota begin 42, p. 15.

unieke kans om de eisen die Dr. Voss zou stellen, uitdrukkelijk af te wijzen en aldus in volle glorie ten onder te kunnen gaan.

Dat plan viel echter in duigen, daar Cool werd medegedeeld dat de vergadering niet zou plaatsvinden. Wellicht was deze Duitse koerswending ingegeven door wat zich ondertussen in Nederland had afgespeeld, waar de Duitsers bij een gelijkaardige effectief belegde vergadering een blauwtje hadden opgelopen. Door hun tactiek in België te wijzigen, konden ze hopen de vakbondskaders te behouden, wat hen in Nederland niet gelukt was.

Dat ze van strategie waren veranderd, bleek op 5 augustus, toen Cool te horen kreeg dat hij en Roscam twee dagen later op de Dienststelle werden verwacht. Aldaar werd door Dr. Voss aan beide mannen op 7 augustus elke verdere vakbondswerking verboden. De christelijke vakbeweging zou verder worden bestuurd onder leiding van een commissaris, een functie die aan Jozef De Ridder, de secretaris-generaal van de LBC, werd toevertrouwd.⁶² De Duitse tactiek bestond erin via de aanstelling van de nationaal-socialist De Ridder de christelijke vakbeweging beter te kunnen manipuleren. Door Cool en Roscam als zondebokken-provocateurs aan de deur te zetten, hoopten de Duitsers de andere vakbondsleders aan het werk te kunnen houden. Globaal genomen slaagden ze niet in dat opzet. De Ridder kwam door zijn benoeming immers in een nagenoeg geïsoleerde positie terecht, daar het merendeel van de leiders zich solidair betoonden met het gewraakte duo Cool-Roscam.

III. Besluit

Over het omstreden wedervaren van het ACV tijdens het eerste oorlogsjaar bestaan — zoals gezien — verschillende versies. Zowel de in de bronnen van het eerste uur als de in de recente werken terug te vinden interpretaties hebben gemeen dat ze in mindere of meerdere mate tekort doen aan de complexiteit van het woelige gebeuren. Bij een concluderende poging tot verklaring moet er zeker met een vijftal nauw vervlochten factoren gerekend worden. Ten eerste moet worden gewezen op de determinerende impact die van de bezetting en het schijnbare einde van de oorlog uitging. Het Duitse stilzwijgen omtrent de toekomstige inrichting van België vormde daarbij een belangrijke impuls om initiatieven te ontplooiën. Daarbij mag niet worden onderschat dat de bezetting noch de Belgische, noch de kerkelijke overheden ervan weerhield om de ACV-leiding — zelfs al moest dat gebeuren binnen een meer autoritair kader — tot een aanwezigheidspolitiek aan te sporen. Het vermanende standpunt van Pauwels dat een eigenlijke christelijke syndicale werking onder de

62. Db II, p. 44-52.

nationaal-socialistische bezetter gelijk stond met een „contradictio in terminis” zou gaandeweg door het verloop van de gebeurtenissen worden bevestigd. Een tweede verklarende component situeert zich op het ideologische vlak. Volgens Neuville valt de actieve houding van de Vlamingen uiteindelijk te verklaren doordat hun vlaams-nationale verzuchtingen hen de weg naar een autoritaire corporatieve orde zouden hebben doen inslaan. Hierop kan worden aangemerkt dat Neuville de ideologische verschillen tussen Pauwels en Cool overschat. Tussen beide vakbondsleiders bestonden inderdaad eerder graduele dan essentiële ideologische verschillen. Die bestonden inderdaad, en het waren duidelijk Waals-Vlaamse verschillen.

Niet te verwaarlozen waren, zoals Dantoing beklemtoont, ten derde ook de onderscheiden specifieke situaties waarmee de Vlaamse en Waalse leiders in hun respectieve landsgedeelten werden geconfronteerd. Langs Vlaamse kant ging er een katalyserende invloed uit van de vlaams-nationalistische initiatieven. De Waalse leiders beseften ondertussen dat het aannemen van een gelijkaardige houding in Wallonië absurd zou zijn. Voor hen was het risico zich te compromitteren veel te groot, rekening houdend met de passieve houding van de meeste socialisten in hun regio. De Waalse leiders waren als de dood voor een federatief ingerichte — en dus in Wallonië door de socialisten gedomineerde — eenheidsorganisatie. De houding van zowel de Vlaamse als van de Waalse leiders dient uiteindelijk dan ook vooral te worden verklaard vanuit hun bekommernis om zoveel mogelijk invloed te behouden, m.a.w. vanuit machtspolitieke overwegingen. De Walen meenden er vanuit dat perspectief al vlug het best aan te doen een passieve houding aan te nemen, terwijl de Vlamingen in het begin opteerden voor een actieve houding, in de lijn van een politiek van het minste kwaad.

De Vlaams-Waalse breuk kende echter ook een interne oorzaak. Reeds van bij de prille hervatting drongen de Centrales de provinciale verbonden in het defensief. Voor de Vlaams-Waalse verhouding bleef dit vanwege het significante Vlaamse overwicht in de vakcentrales niet zonder gevolgen. Dat er voor de provinciale verbonden slechts een marginale rol overbleef, impliceerde dan ook een vermindering van de Waalse inspraak in de vakbeweging.

Tenslotte werd het Vlaams-Waalse antagonisme door persoonlijke strubbelingen mettertijd nog geïntensifieerd. Als gewezen krijgsgevangene tijdens 1914-18 was Pauwels zeer patriottisch en anti-Duits ingesteld. Als ondervoorzitter van het Internationaal Christelijk Vakverbond was hij bekend met het door de nazi's in de door hen gecontroleerde gebieden gevoerde beleid, en ervan overtuigd dat er tijdens de bezetting geen enkele eigenlijke syndicale activiteit mogelijk was. Hierdoor kwam hij in botsing met de pragmatici Cool en Rutten. De Waalse ontevredenheid over het Vlaamse optreden evolueerde in toenemende mate tot een sterke weerstand tegen enkele gestigmatiseerde Vlamingen, met name Cool en Ketels. Zelfs nadat de meerderheid van de

Vlaamse leiders in augustus 1941 de UHGA had verlaten, zou de personenkwestie de beëindiging van de scheuring nog in sterke mate bemoeilijken.

IV. Gevolgen

In oktober-november 1942 wist kardinaal Van Roey door te drukken dat de Waalse syndicalisten zich zouden verzoenen met de Vlaamse, „pour des motifs religieux, sociaux et patriotiques évidents”. Maar na de bevrijding herleefden er moeilijkheden over de vraag of degenen die met de UHGA hadden meegewerkt, nog leidende posten konden bekleden. Die moeilijkheden betroffen ook P.W. Segers, die voor de oorlog algemeen secretaris van het ACW was geweest. Hem werd, behalve zijn corporatistisch streven in 1940 en het UHGA-avontuur, ook verweten dat hij zelfs na de vorming van Groot-Antwerpen scheppen van Antwerpen was gebleven.

Patrick Pasture schrijft daarover: „Dat alles maakte hem na de oorlog in Waalse ogen onmogelijk aan het hoofd van het unitaire ACW en dat de Vlamingen Segers nog wel als voorzitter wilden, lag dan mee aan de basis van de splitsing van het ACW in twee regionale vleugels. Het verzet tegen zijn persoon zou ook een gewichtige rol spelen in de houding van de Walen tegenover de nieuwe katholieke partij van na de oorlog, de CVP, waarbinnen Segers een eersterangspositie bekleedde.

Door de verschillende houding van Vlamingen en Walen tegenover de bezetter was de communautaire tegenstelling binnen de christelijke arbeidersbeweging sterk toegenomen. In het verzet was het Waals zelfbewustzijn bovendien aangescherpt. Dat uitte zich na de oorlog in een uitgesproken streven naar Waalse autonomie in de beweging. De gemeenschappelijke ervaringen van socialisten en katholieken in het verzet in Wallonië, hadden tevens het verlangen opgewekt naar meer eenheid en samenwerking met andersdenkenden op politiek, syndicaal en cultureel vlak”.⁶³

Inderdaad waren het vooral Waalse syndicale voormannen die in de herfst van 1940 de UHGA hadden afgewezen, die na de bevrijding een nieuwe politieke partij stichtten, de „Union Démocratique Belge” (UDB). Uit hun hoek kwam ook de eerste noemenswaardige christelijke deelname aan de Waalse beweging, die tot dan toe nagenoeg uitsluitend een aangelegenheid was geweest van antiklerikale militanten. Na de mislukking van de UDB zouden zowel binnen de CVP als binnen de christelijke arbeidersbeweging de communautaire spanningen blijven leven en later uitlopen op splitsingen.

63. P. PASTURE, *Kerk, politiek en sociale actie. De unieke positie van de christelijke arbeidersbeweging in België 1944-1973* (HIVA-reeks, 14), Leuven, 1992, p. 46-47.

Zelfs schrijft Lode Wils: „Een halve eeuw na de tweede wereldoorlog blijkt dat de Duitse bezettingspolitiek een tijdbom heeft nagelaten, niet alleen in Joegoslavië en in Tsjechoslowakije, maar ook in België”.⁶⁴ Dat moeten we voor zijn rekening laten.

Toeffelhoek 30
2531 Boechout

64. L. WILS, *Van Clovis tot Happart, de lange weg van de naties in de Lage Landen*. Leuven, 1992, p. 300.

LEXICON VAN DE DAENISISTISCHE BEWEGING

LEXICON VAN DE DAENSISTISCHE BEWEGING

Op 13 juni 1993, Daensdag '93, verschijnt het „Lexicon van de Daensistische Beweging”. In dit naslagwerk geeft samensteller Frans Van Campenhout overzichtelijk en alfabetisch een ruim overzicht van alle figuren die binnen de Daensistische beweging een rol hebben gespeeld en / of spelen. Ook geeft de auteur een overzicht van de belangrijkste stromingen binnen het Daensisme, de publikaties rond deze beweging, de diverse organisaties en persorganen en een lijst van de politieke kandidaten tijdens de verkiezingen tussen 1894 en 1936. Uiteraard komt ook het huidige Priester Daensfonds aan bod.

„Lexicon van de Daensistische Beweging”, het resultaat van jaren onderzoekswerk, is opge-
maakt in een leesbare stijl, zonder dat het praktische encyclopedische karakter verloren gaat. Frans Van Campenhout geeft bij alle topics een chronologisch-biografisch overzicht en verwijst in de voetnoten ook uitgebreid naar andere publikaties, waar men meer informatie kan vinden.

- Verschijningsdatum: 13 juni 1993 (Daensdag 1993!). 224 blz.
- Uitgeverij: KOJ!, Hollenaarstraat 24 - 9041 Gent
- Voorintekenaarsprijs tot 14 mei 1993: 650,- Fr. ; nadien 795,- Fr.
- Indien u het boek per post wil toegestuurd krijgen, gelieve 100 Bfr. extra te storten
- Rekeningnummer 428-0098591-72 of in de kantoren van de Kredietbank te Aalst (Gentsestwg. 336 - Grote Markt 2 - Geraardsbergstr. 169 - O.L.Vrouwplein 22)